

Nekrologen over Bakke-Gøgeurt

- der på et hængende hår blev uaktuel

Biodiversitetskrisen er højaktuel. Arternes mangfoldighed eroderes, og det går desværre relativt ubemærket hen. Selv en så populær art som Bakke-Gøgeurt kan uddø fra Danmark, uden at det bemærkes, ikke engang blandt botanikere. Heldigvis er det indtil videre lykkedes at redde arten, men den på overfladen glædelige historie er i virkeligheden en trist historie om en forfejlet naturbeskyttelse i Danmark.

*I 2013 var der endnu mange Bakke-Gøgeurt i Skindbjergslugten. Sammen med gøgeurten ses blandt andet Blodstillende Bibernelle (*Sanguisorba minor* ssp. *minor*).*

Bakke-Gøgeurt i Danmark

Bakke-Gøgeurt (*Neotinea ustulata*) har været kendt fra mere end 50 lokaliteter i Danmark, og har sandsynligvis vokset langt flere steder. I visse egne, f.eks. Bornholm, har den tilmed været opfattet som almindelig. Det er dog længe siden. I slutningen af 80'erne og starten af 90'erne havde arten med sikkerhed kun én lokalitet tilbage i Danmark, nemlig slugten ved Skindbjerg, Rebild. Heldigvis blev arten fundet et nyt sted i Himmerland i 1997, hvor der i enkelte år var mere end 200 blomstrende planter. Dertil kom en ny lokalitet i 2007 med enkelte planter. Det er uklart, hvornår arten sidst blev set på lokaliteten fra 1997, men den er grundigt eftersøgt af flere botanikere de seneste år, uden at der er set planter. Lokaliteten er dog fortsat i naturmæssig god tilstand, og det er uvist, hvorfor arten er forsvundet derfra. Bestanden, der blev fundet i 2007, holdt stand indtil omkring 2012, og i slugten ved Skindbjerg er der i 2020 og 2021 trods eftersøgning ikke set planter. Dette kunne derfor

være starten på en nekrolog over arten i Danmark, ligesom den allerede er skrevet for arten i Holland, og flere andre europæiske lande følger måske trop.

Slugten ved Skindbjerg

Mange af Danmarks botanikere har nok besøgt den sagnomsbundne slugt ved Skindbjerg i Himmerland. Her kan man se kalkgræsland, når det er bedst, blandt andet med arter som Afbidt Høgeskæg (*Crepis praemorsa*), Bakke-Fnokurt (*Tephrosia integrifolia*), Liden Snerre (*Galium sternerii*), Bakke-Star (*Carex montana*), Bakke-Soløje (*Helianthemum nummularium*) og Bitter Mælkeurt (*Polygala amarella*) foruden 'alle' de halvsjældne græslandsarter. Og som om det ikke var nok, vokser Fruesko (*Cypripedium calceolus*) desuden på den østvendte side af dalen og Bakke-Gøgeurt på den vestvendte side.

Jeg besøgte slugten første gang i 2013, hvor jeg følte, at vi vadede i Bakke-Gøgeurt (og Fruesko). Ligesom mange andre

Skindbjergslugten i 2013.

havde jeg derfor ingen anelse om, at der bare seks år senere i 2019 kun var 2 planter tilbage, og i 2020 og 2021 var den helt væk (over jorden i hvert fald).

Mange arter af orkideer er kendt for, at det enkelte individ kan leve meget længe, herunder mange år uden at sætte overjordiske skud. Bakke-Gøgeurt er dog ikke en af dem. De enkelte individer menes kun at leve få år, men det er dog normalt for arten, at den ikke sætter overjordiske skud hvert år. Da der hverken var overjordiske planter i 2020 eller 2021, så det, trods muligheden for at leve underjordisk, sort ud for arten på dens sidste bastion i Danmark. Flere år med ensrettet tilbagegang på en lokalitet der groede til pga. manglende græsning og dermed voksede sig 'ugunstig' samt to år helt uden overjordiske individer burde næsten være nok til at dømme arten uddød fra lokaliteten.

Redningen

Erfaringsmæssigt kan et ambulancehøslæt i sådan en situation dog få orkideer på fode igen. F.eks. lykkedes det forfatteren sammen med en gruppe andre lesvingere at få Langakset Trådspore (*Gymnadenia conopsea* ssp. *conopsea*) tilbage igen med en voksende bestand, efter at den var antaget uddød ved Lille Rørbæk på Sjælland. En sidehistorie er dog, at arten ca. 10 år efter forsvandt igen, da der alt for sent blev gjort noget ved hydrologien. Et grundigt høslæt lokaliseret hvor de sidste planter blev set, kan derfor give pote.

I sommeren 2021 tog jeg derfor kontakt til lodsejeren. Lodsejeren var ked af at høre, at Bakke-Gøgeurt måske var forsvundet og havde derfor ikke noget imod, hvis jeg eksperimenterede med lidt livreddende åndedræt på lokaliteten. Takket være Kurt Ærenlund Pedersen, Per Taudal Poulsen og Aage Pedersen lykkedes det at genfinde det sted, hvor de tre botanikere sidst havde set Bakke-Gøgeurt i 2019, på det tidspunkt de sidste planter i Danmark. I sensommeren 2021 tog jeg derfor til Himmerland med buskrydder og rive. Da jeg kom til slugten og det præcise voksested, var det tydeligt, at lokaliteten var blevet uegnet for Bakke-Gøgeurt. Området var under voldsom tilgroning med buske, højt græs og dødt førne. Jeg slog derfor området i bund med buskrydder og rev efterfølgende det slåede materiale, førne og mos grundigt sammen. Rebild Kommune, der også var meget ærgerlig over den sørgelige tilstand, udvidede herefter det slåede felt og over vinteren satte de gang i en eksemplarisk indsats med en betragtelig udvidelse af folden, rydning af dele af kratpartierne og fandt en god dyreholder, der fremover vil helårsgræsse slugten. Herefter var der ikke andet for end at vente til foråret 2022.

I det slåede område dukkede heldigvis to planter frem igen sommeren 2022, og det er dermed lykkedes at redde arten fra at uddø fra Danmark – indtil videre. Som forventet dukkede den ikke op andre steder i slugten, som fortsat var uegnet for arten. Om de to individer i kombination

....→

Der slås og rives. Dele af det afrevne materiale ses i en pølse på vej ned ad skrænten. Det ses tydeligt på de udlåede områder rundt om, hvorfor Bakke-Gøgeurt næsten forsvandt. 18. august 2021.

med helårsgræsningen og kratrydningen kan få bestanden på fode igen er det endnu for tidligt at sige, men håber er lysegrønt – og dog.

Elendig naturbeskyttelse i Danmark

Hvordan kan det overhovedet komme så vidt, at noget af Danmarks allerbedste græsland med en lang række stærkt truede arter bare kan få lov at sygne hen uden græsning og uden større opmærksomhed på problemet?

Skindbjergslugten er fredet, men uden at det betyder, at biodiversiteten af den grund sikres. Som så mange andre fredninger er fredningen visionsløs og et typisk kompromis, hvor naturen bliver taberen. Fredningsgrænsen forløber overvejende langs med toppen af området skrænter, så man fortsat kan dyrke helt til kanten - med de kendte konsekvenser det har med afdrift/udvaskning af gødskning og sprøjtemidler. Det er tilmed tilladt at gødske og sprøjte dele af græsarealerne indenfor fredningen, og det på trods af, at fredningsgrænsen som nævnt er fastlagt, så kun det absolutte minimum er med. Selv lige oven for området med bestanden af Fuesko kan der fortsat dyrkes, medmindre dyrkningen er en trussel mod orkideerne nedenfor på skrænten, som der står i fredningen. Hvordan man efterfølgende skulle afklare og dokumentere, hvorvidt dette

var tilfældet, er ikke fastlagt i fredningen, og i øvrigt ville det i så fald kun medføre et krav om en dyrkningsfri bræmme på 10 m. Bemærk at fredningen ikke er fra 50'erne men fra 1990!

I dag har vi en tyndsmurt naturbeskyttelse over hele Danmark. Utilstrækkelig § 3-beskyttelse (men dog med stor administrationsbyrde), vage fredninger, en skovlov der modarbejder biodiversitetshensyn og Natura 2000-bestemmelser, der putter natur i rigide kasser, og hvor kravet om gunstig bevaringsstatus alligevel ikke efterleves, fordi redskaberne mangler. Man forsøger på samme tid at holde liv i alt fra småtrivielle § 3-beskyttede lokaliteter, ligegyldige grønne korridorer og så noget af Danmarks bedste natur. Det er en udløber af ideen om, at der ikke skal være A- og B-natur i Danmark. Desværre er det sådan, at kampen mod A- og B-natur er selvopfyldende - for når det lykkes, har vi kun B-natur tilbage.

Det er utopisk at forestille sig, at man kan sikre biodiversiteten på den måde. Mange af de bedste lokaliteter sikres i dag kun gennem en minutøst planlagt og styret pleje. Hver gang det glipper, og der ikke er fuldt tilsyn og tilpasning af plejen, forsvinder arter. Denne gang lykkedes det måske at redde Bakke-Gøgeurt fra at uddø fra slugten (og Danmark), men Bakke-Fnokurt klarede ikke tilgroningen, og arter som Smalbægret Ensian (*Gentianella amarella*), Nøgleblomstret

Det slåede område, hvor Bakke-Gøgeurt dukkede op igen, sommeren 2022. Som det ses, nød også Smalbladet Klokke (*Campanula persicifolia*) og Hulkravet Kodriver (*Primula Veris*) godt af slåningen. Fotoet på s. 8 af "før-situationen" er taget for foden af skråningen, der ses her, og gruppen af buske med de to eksemplarer af Ene (*Juniperus communis*) går igen på de to fotoer.

Klokke (*Campanula glomerata*) og Dansk Kambunke (*Koeleria pyramidata*) er forsvundet fra Skindbjergslugten tidligere år.

Hvis man i stedet havde haft fokus på at sikre naturen forsterket i nogle større områder, hvor der er plads til dynamik, så egnede levesteder kan opstå (og forsvinde), og hvor der

ikke kræves en minutøs forvaltning, ville der være håb for de mange arter, der ikke trives i en natur, der er lagt i lænker. Med de kommende naturnationalparker ser vi forhåbentligt begyndelsen på dette. 🌿

Forfatterbiografi

Axel Frederik Møller er biolog og arbejder til daglig i Den Danske Naturfond, men i fritiden laver han mindre biodiversitetsprojekter, som det der beskrives her.

Kontaktinfo:
axelfrederik@gmail.com

Litteratur

- Pedersen, H.Æ. & Faurholt, N. (2010): *Danmarks Vilde orkideer*. Gyldendal.
- Shefferson, Richard P., & Tali, Kadri (2007): Dormancy is associated with decreased adult survival in the burnt orchid, *Neotinea Ustulata*. *Journal of Ecology* 95(1):217-225
- Tali, Kadri (2004): *Species structure of Neotinea ustulata*, Theses, PhD, MSc, ETD